

Cuprins

Abrevieri	5
CONSIDERAȚII INTRODUCȚIVE	7
Tema, obiectivele, conținutul lucrării și metodologia cercetării	7
TITLUL I	
CIRCULAȚIA MODELELOR JURIDICE ÎN LUME.	
TRANSPLANTUL JURIDIC	26
Capitolul I. Fenomenologia transplantului juridic	26
Secțiunea 1. Problematika transplantului juridic	26
Secțiunea a 2-a. Teoriile transplantului juridic	31
§1. Teoria lui A. Watson <i>v.</i> teoria lui P. Legrand	31
§2. Teoria lui O. Kahn Freud.....	38
§3. Teoria lui E. Özücü	39
§4. Teoria lui G. Teubner	40
Secțiunea a 3-a. «Imaginile» teoriilor transplantului juridic. Jocul metaforelor	42
Secțiunea a 4-a. Actorii transplantului juridic	46
Scurte concluzii	47
Capitolul II. Transplantul constituțional, specie a transplantului juridic	49
Secțiunea 1. Transplantul constituțional. Prolegomene	49
Secțiunea a 2-a. Tipologia transplantului constituțional	51
Secțiunea a 3-a. Logica și efectele transplantului constituțional	54
§1. Justificări ale transplantului constituțional	56
§2. Succesul și eșecul transplantului constituțional.....	58
Scurte concluzii	65

TITLUL II**CONSTITUȚIONALISMUL MODERN LIBERAL 66****Capitolul I. Ideologia constituționalismului liberal 66**

Secțiunea 1. „Patrimoniul filosofic” al constituționalismului modern liberal 67

§1. Teoriile contractului social..... 68

1.1. Teoria lui T. Hobbes 69

1.2. Teoria lui J. Locke 71

1.3. Teoria lui J.J. Rousseau..... 73

§2. Spiritul legilor și teoria separației puterilor în stat..... 76

Secțiunea a 2-a. Coordonatele constituționalismului modern liberal 80

Secțiunea a 3-a. Constituționalismul modern liberal – obiect al transplantului constituțional? 90

Capitolul II. De ce constituționalismul modern liberal? 95

Secțiunea 1. Reperere de reformă ale elitei politice românești 95

Secțiunea a 2-a. Înregistrarea influențelor liberale și neliberale în dezvoltarea constituțională a României (1711-1866)..... 97

TITLUL III**EVOLUȚIA IDEILOR ȘI A REGLEMENTĂRILOR****CONSTITUȚIONALE ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE (1711-1866).****PREMISELE TRANSPLANTULUI CONSTITUȚIONAL DIN 1866 105****Capitolul I. Țara Românească și Moldova în epoca absolutismului luminat și în debutul epocii monarhiei neoabsolutiste 105**

Secțiunea 1. Receptarea ideilor constituționale în epoca fanariotă (1711-1821) 105

Secțiunea a 2-a. Primele reforme constituționale (1821-1830) 113

Secțiunea a 3-a. Regulamentele Organice și primele reacții împotriva neoabsolutismului regulamentar (1831-1848) 118

Capitolul II. Revoluția din 1848 – punte către constituționalismul românesc modern 126

Secțiunea 1. Viziunea revoluției muntene asupra organizării statului 129

Secțiunea a 2-a. Viziunea revoluției moldave asupra organizării statului.....	135
Capitolul III. Nașterea statului național unitar român. Autoritarismul domnesc moderat – paradoxul debutului regimului parlamentar românesc.....	141
Secțiunea 1. Divanurile ad-hoc (1857) și Convenția de la Paris (1858).....	141
§1. Divanurile ad-hoc (1857).....	141
§2. Convenția de la Paris (1858).....	146
Secțiunea a 2-a. De la Asociația de state la statul național unitar român.....	149
Secțiunea a 3-a. Proiectele de reformă constituțională și așezarea coordonatelor regimului parlamentar	152
§1. Proiectul de Constituție al Comisiei centrale de la Focșani (1859).....	152
§2. Proiectul de constituție al lui A.I. Cuza (1863) și Statutul Desvoltător al Convenției de la Paris (1864)	153
 TITLUL IV	
NECESITATEA TRANSPLANTULUI CONSTITUȚIONAL DIN 1866 ȘI PROBLEMATICA IZVOARELOR JURIDICE	161
Capitolul I. Pericolul destrămării statului român național și unitar. Urgența legitimării europene	161
Secțiunea 1. Chestiunea prințului străin.....	164
Secțiunea a 2-a. Urgența legitimării internaționale a statului național și unitar român pe calea modernizării constituționale.....	170
Capitolul II. Problematika izvoarelor juridice ale Constituției de la 1866	179
Secțiunea 1. Transplantul constituțional de la 1866, direct sau indirect?	182
§1. Drepturile și libertățile fundamentale.....	182
§2. Suveranitatea națională și guvernământul reprezentativ	185
§3. Separația puterilor în stat	188
Secțiunea a 2-a. Actorii transplantului constituțional de la 1866	199

TITLUL V**INSTITUȚIILE ȘI MECANISMELE CONSTITUȚIEI DE LA 1866.....204****Capitolul I. De la politica *fait accompli* la explorarea monarhiei constituționale parlamentare204**

Secțiunea 1. Politica *fait accompli* și transplantul constituțional204

Secțiunea a 2-a. Explorarea monarhiei constituționale parlamentare dualiste.....207

§1. Principalele trăsături ale regimului parlamentar dualist ...209

§2. Așezarea puterilor în Constituția de la 1866.....212

2.1. Monarhul – șef al executivului și co-legislator212

2.2. Parlamentul – reprezentantul și legislatorul națiunii.....224

2.3. Guvernul – parte din puterea executivă bicefală.....233

2.4. Puterea judecătorească238

Capitolul II. Suveranitatea națională și guvernământul reprezentativ. Sistemul electoral de la 1866239

Secțiunea 1. Drepturi și libertăți. Exercițiul drepturilor politice, între cultură națională și transplant241

Secțiunea a 2-a. Sistemul electoral consacrat de Constituția și legea electorală de la 1866251

TITLUL VI**DE LA „FORMA” REGIMULUI PARLAMENTAR DUALIST LA „FONDUL” MONARHIEI GUVERNAMENTALE.....260****Capitolul I. Frământările politice de până la 1871. Creionarea autoritarismului monarhic.....260**

Secțiunea 1. „Partidele” politice, între ideologie politică și interese de grup261

Secțiunea a 2-a. Evidențierea personalității monarhice a lui Carol I.....277

Capitolul II. Monarhia guvernamentală (1871-1914)291

Secțiunea 1. Viața politică de după 1871. Parlamentul – emanație a guvernului (monarhic).....291

Secțiunea a 2-a. Rotativa guvernamentală – îndepărtarea de guvernământul reprezentativ303

TITLUL VII	
CARACTERIZAREA TRANSPLANTULUI CONSTITUȚIONAL DE LA 1866.....	314
Capitolul I. Teoria formelor fără fond. Autocritica transplantului constituțional	314
Secțiunea 1. Formele fără fond – expresie a dezechilibrului dintre societatea românească și transplant	314
Secțiunea a 2-a. Perspectivele teoriei formelor fără fond asupra transplantului juridic	319
Capitolul II. Parametrii raționali și iraționali ai transplantului constituțional de la 1866	336
Secțiunea. 1. Parametrii raționali.....	337
§1. Urgența legitimării internaționale a statului națiune prin intermediul modernizării constituționale	337
§2. Replica dată regimului autoritar cuzist.....	340
Secțiunea a 2-a. Parametrii iraționali.....	341
Capitolul III. (In)Succesul transplantului constituțional	356
Secțiunea 1. Succesul transplantului constituțional. Legitimarea internațională a statului român național și unitar ...	356
Secțiunea a 2-a. Eșecul transplantului constituțional. Raportul dintre formă și fond	359
§1. Forma a iritat fondul?	363
§2. Fondul a modificat forma?	367
§3. Forma a modificat fondul?	371
CONSIDERAȚII FINALE	374
BIBLIOGRAFIE	383

Considerații introductive

Tema, obiectivele, conținutul lucrării și metodologia cercetării

Prin lucrarea de față ne propunem să explorăm logica și efectele transplantului constituțional (românesc) din 1866. În acest scop, vom căuta să descoperim cauzele, rațiunea și finalitățile (interne și externe) importului constituțional ce formează obiectul cercetării noastre. În aceeași direcție, intenționăm să decelăm realitatea din spatele normelor și instituțiilor constituționale transplatate, pentru a putea evalua critic efectele înregistrate.

Actualmente, când vorbim despre Constituția română de la 1866, promovăm, sub forma unui automatism, momentul în care dreptul românesc s-a sincronizat¹ (teoria sincronismului Iovinescian²) la modernitatea constituțională occidentală (de factură liberală). O atare poziție intelectuală pare că nu se bazează pe erori sau pe impulsuri subiective, dacă evaluăm respectivul moment constituțional dintr-o perspectivă singulară, anume cea a realității normative. Procedând astfel, se poate reliefa, într-adevăr, concluzia că, la mijlocul secolului al XIX-lea, statul român, în urma adoptării primei sale constituții moderne, era nu doar în mod formal parte din modernitatea constituțională, ci și funcțional. În altă ordine de idei, căzând în plasa explorării realității constituționale a unei societăți doar prin prisma

¹ R. Carp, *Responsabilitatea ministerială*, Ed. All Beck, București, 2008, pp. 196-197; A. Banciu, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități istorice*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, pp. 67 și urm.; A. Iordache, *Instituirea monarhiei constituționale și regimul parlamentar în România. 1866-1871*, Ed. Majadahonda, București, 1997, pp. 5-6 (autoarea se referă la europenizarea statului român, la integrarea celui din urmă în civilizația europeană); I. Stanomir, *Libertate, lege și drept. O istorie a constituționalismului românesc*, Ed. Polirom, București, 2004, pp. 14, 64, 66, 226.

² A se vedea E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Ed. Minerva, București, 1997. *Cadrele vieții noastre sociale au fost trase aproape definitiv prin Constituția de la 1866; la această dată, acțiunea revoluționară a ideologiei poate fi, deci, privită ca încheiată; formal, viața poporului nostru a devenit sincronică vieții europene din epoca eroică a renașterii, am intrat în faza consolidării materiale* (p. 117).

normativității sale formal-juridice, putem ajunge să opinăm că sincronismul juridic se confundă cu sincronismul cultural sau epistemologic. Ar fi o eroare, întrucât dreptul scris nu se confundă cu dreptul viu, cel din urmă fiind puternic condiționat de epistemologia juridică și politică a societății în cauză.

În forma unei construcții normativ-juridice, Constituția de la 1866 a fost elaborată fără concurs străin și fără aprobare externă. Dacă analizăm legea fundamentală în speță ca pe un rezultat al unui transplant constituțional, consemnarea acestei libertăți de reglementare constituțională poate să cadă sub semnul întrebării. Afirmăm această chestiune în urma luării în cunoaștere a modului în care sistemul de drept românesc s-a dezvoltat (normativ și ideologic) până în anul 1866, când, după cum vom vedea, s-a înregistrat cel mai amplu caz de import constituțional, dintr-o singură sursă, din istoria constituțională a României. Finalul secolului al XVIII-lea evocă începutul dezvoltării constituționale a țărilor române prin intermediul transplantului constituțional, care, din acel moment, nu a încetat să crească în frecvență și întindere. Trebuie remarcat faptul că majoritatea memoriilor, arzurilor, petițiilor, programelor de reformă și proiectelor de constituții elaborate în mod voluntar de către reformiștii români nu s-au regăsit la nivelul reglementării constituționale efective. Dar, chiar dacă nu au produs efecte concrete, acestea rămân puncte de reper pentru prezenta lucrare datorită faptului că au fost rodul unor transplanturi constituționale. Pentru identificarea premiselor transplantului constituțional de la 1866, cele mai importante dintre respectivele documente nu au putut să fie scoase din analizele noastre. Spre exemplu, examinarea acestora a servit la decantarea problematicii izvoarelor legii fundamentale și a contribuit la identificarea unor parametri raționali și irraționali ai transplantului constituțional.

A fortiori, documentele cu caracter constituțional care s-au aflat în vigoare au fost cercetate și puse în relație cu logica transplantului constituțional de la 1866. Cu titlu de exemplu, studierea Convenției de la Paris a sprijinit efortul nostru de a clarifica faptul că Proiectul Comisiei Centrale de la Focșani (1859), apropiindu-se de cezarismul Convenției (Constituția franceză din 1852 a fost izvorul său) și îndepărtându-se de regimul parlamentar schițat de Constituția Belgiei de la 1831, nu avea cum să fie izvorul juridic direct al Constituției din 1866. Cea din urmă, cu un înalt grad de fidelitate, a transplantat regimul politic oglindit de actul juridic fundamental belgian. Pentru evaluarea efectelor

transplantului, în termeni de succes sau eșec, determinarea izvoarelor juridice a oferit posibilitatea decelării intențiilor constituuanților, deci capacitatea de a interpreta, în măsura posibilă, teleologic ingineriile constituționale și, implicit, ingineriile socioculturale vizate.

Istoriografia juridică românească¹, deși afirmă faptul că dreptul românesc s-a construit cu precădere prin copierea unor modele juridice europene, consideră, în baza unui orgoliu juridic național² (ce s-a încetățenit în mentalitatea românească mai ales în perioada comunistă³), că același drept românesc a reușit, printr-un efort ideologic intern, să adapteze bogatele mecanisme și instituții constituționale preluate din fondurile societale străine. Referitor la momentul constituțional de la 1866, abordând edificarea identității sau a culturii constituționale românești prin lentilele formalismului juridic (lentile ce nu pot fi veritabile mijloace de apreciere a gradului de dezvoltare a unei societăți sau a capacității sale politice), aceeași istoriografie juridică a întărit nu doar ideea că sistemul de drept românesc a avut, în istoria sa constituțională, capacitatea să asimileze formele constituționale importate, ci și ideea că, din interacțiunea formelor străine cu fondul românesc, societatea românească a dezvoltat organic un model constituțional racordabil la modernitatea vremii.

... nu trebuie ignorat fondul local, specific românesc, care a conferit un conținut propriu modelului ales. Din această influență și interferare reciprocă și permanentă, care a dat naștere unor forme de „aculturație” juridică ce și-au pus amprenta pe unele instituții politico-juridice românești, a rezultat fondul original și specific românesc ce a caracterizat infrastructura juridică și instituțională a României moderne, care poate fi regăsită în forma și conținutul Constituției din 1866⁴.

Asemenea concluzii cad în contradicție cu însăși autocritica transplantului constituțional de la 1866 – teoria formelor fără fond. Aceasta a scos în evidență irraționalitatea cu care s-au adus în fondul românesc

¹ *Supra*, n.s. 1, p. 7; *Istoria dreptului românesc*, în 3 volume, I. Ceterchi ș.a. (coord.), Ed. Academiei RSR, București, 1980-1987.

² M. Guțan, *Transplant constituțional și constituționalism în România modernă 1802-1866*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 2.

³ Regimul comunist, fiind el însuși o formă fără fond, nu putea să admită cultivarea teoriilor formelor fără fond (C. Schifirneț, *Teoria formelor fără fond. Un brand românesc*, Ed. Comunicare.ro, București, 200, p. 189). S-a impus, în schimb, istorismul orgolios.

⁴ A. Banciu, *op. cit.*, p. 70.

forme mult prea moderne, în relație cu gradul de dezvoltare al societății, și, deci, neevaluate critic. În pofida acestui fapt, s-a ajuns să se dea prioritate ideilor lovinesciene despre dezvoltarea unui drept românesc adaptat și original¹.

Astfel, teoria formelor fără fond a fost, treptat, uitată sau reconfigurată de dorința afirmării originalității dreptului românesc adaptat. Ceea ce este regretabil, întrucât, după cum vom vedea, aceasta reușise să promoveze idei pe care le găsim și în patrimoniul teoriilor moderne ale transplantului juridic², folosite pentru schițarea unor soluții pentru problematica unificării și armonizării dreptului european. Ca atare, în paginile lucrării a fost subliniată și actualitatea teoriei formelor fără fond³.

Lucrările de istoria dreptului românesc doar consemnează existența unei teorii ce pune, la mijlocul secolului al XIX-lea, accent pe ideea că dreptul trebuie să fie oglinda societății (*mirror thesis*), pentru ca în final să le piardă din vedere prin exclamarea dezvoltării unui drept românesc propriu. Spre exemplu, V.A. Georgescu, în paginile tratatului de *Istoria dreptului românesc*, vol. II, partea a 2-a⁴, nici măcar nu face referire directă la teoria formelor fără fond. Se mulțumește cu a face deja tradiționalul elogiu al dreptului românesc adaptat și original, susținând că dreptul românesc a rezistat imitațiilor neorganice (p. 57). Cu alte cuvinte, autorul susține că dezvoltarea dreptului românesc s-a făcut pe baze raționale. Luând în calcul această concluzie expusă în cea mai cuprinzătoare lucrare dedicată istoriei dreptului românesc, în conținutul lucrării noastre vom încerca să surprindem și modul în care s-a constituit formal-juridic constituționa-

¹ E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 353. Autorul vorbește despre un drept românesc prelucrat, traducând, astfel, capacitatea fondului românesc de a face față modernității.

² Acestea sunt străine, în mare parte, doctrinei juridice românești. În plan intern, singurele scrieri care au în vedere și fenomenologia transplantului juridic, respectiv a celui constituțional, ca specie a celui dintâi, sunt cele semnate de M. Guțan (a se vedea bibliografia lucrării). Astfel, putem puncta și contribuția lucrării noastre la dezvoltarea interesului pentru aceste teorii moderne, de actualitate, utile pentru a înțelege dinamica dreptului, care nu poate fi descifrată în peisajul unui pozitivism juridic nonistoric, noncontextual și scos în afara coordonatelor și limitelor culturale (reale).

³ Ideea actualității formelor fără fond apare și la M. Guțan, *Dreptul comparat contemporan și actualitatea teoriei „formelor fără fond”*, în *Pandectele Române* nr. 4/2009.

⁴ Ed. Academiei RSR, București, 1987.

lismul românesc, pentru a putea afirma sau infirma organicitatea celui din urmă. În această direcție, vom avea ca limită inferioară, pentru decelarea bazelor constituționalismului românesc, epoca fanariotă, care a debutat în prima parte a secolului al XVIII-lea (1711) și care a „îndrumat” orizontul ideologic al țărilor române înspre Occident, în special înspre spațiul francez.

În lucrările și monografiile dedicate evoluției constituționale a statului român¹, A. Banciu evidențiază succesul transplantului constituțional de la 1866 (fără să-l analizeze în atari termeni), afirmând faptul că teoria formelor fără fond a fost depășită de evoluția societății românești.

Pe baza Constituției s-a putut desfășura în România o viață parlamentară intensă, iar nivelul dezbaterilor parlamentare – prin participarea unor mari personalități ale vieții noastre politice (...) – fiind comparabil cu cel din țările avansate ale Europei. Parlamentul cu toate limitele și slăbiciunile manifestate și-a îndeplinit, în bună măsură, rolul său conferit de Constituție; acela de a controla puterea executivă și a veghea asupra modului de aplicare a legilor țării².

Nu suntem de acord cu această opinie. În lucrarea noastră vom evidenția faptul că, în adevăr, a existat un guvernământ pseudoreprezentativ. Alegerile erau fraudate, iar rotativa guvernamentală instrumentată de regele Carol I, începând cu anul 1881, a întărit acest derapaj constituțional și democratic, parlamentul devenind fără echivoc emanația guvernului. În consecință, instituțiile și mecanismele regimului parlamentar au fost în mod clar transgresate și în niciun caz ridicate la un nivel de performanță comparabil cu cel al țărilor avansate.

Constituția a contribuit la formarea spiritului civic al cetățenilor, permițând răspândirea și difuzarea ideilor democratice...³.

Nu putem achiesa nici la această opinie. În cadrul cercetării noastre am decelat faptul că democratizarea vieții politice românești nu a fost

¹ A. Banciu, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități istorice...*, cit., pp. 67 și urm.; *Istoria vieții constituționale în România (1866-1991)*, Casa de editura și presă Șansa SRL, București, 2001, pp. 39 și urm.

² *Eadem*, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități istorice...*, cit., pp. 65-66.

³ *Ibidem*, p. 66.

urmărită de regele Carol I. Pentru a-și obiectiva agenda politică, Carol I a tolerat manipularea și fraudarea alegerilor parlamentare (corespondența purtată cu membrii familiei sale este elocventă în acest sens). Mai mult decât atât, nu poate fi ignorat sistemul electoral; acesta aducea în fața urnelor doar o mică parte din populație. Legea electorală de la 1866 impunea un cens mai ridicat decât cel din Anglia. Alegătorii englezi din colegiul I nu ar fi putut vota în România decât în colegiul al IV-lea¹. Astfel, s-a adâncit separarea dintre clase. Nu în ultimul rând, trebuie avut în vedere că populația României era formată în proporție covârșitoare din țărani, care, în mare lor parte, încă se mai confruntau cu analfabetismul².

Teoria formelor fără fond, asociată spiritului conservator³, ar fi fost clasată de adaptarea și originalitatea dreptului românesc.

Teoria „formei fără fond” a avut o extensie mai largă doar în mișcarea literară și artistică a sfârșitului de secol, în schimb, în sfera politicului și juridicului acțiunea ei s-a uzat rapid în timp, fiind grabnic abandonată încă din primul deceniu al veacului al XX-lea. Este marele merit creator al liberalismului românesc care a triumfat în dezvoltarea României moderne, prin ceea ce am putea numi „teoria formei creatoare de fond”⁴.

(...) De altfel, după înfăptuirea Marii Uniri din 1918, nu se va mai pune problema „formei fără fond” în planul politico-juridic, deoarece noile structuri democratice, ca și instituțiile moderne se vor integra organic în societatea românească, liberalismul triumfând...⁵.

De asemenea, teoreticienii și istoricii dreptului, care s-au axat și pe investigarea modului în care regimul parlamentar s-a dezvoltat în România, nu au scos în evidență un eventual eșec al transplantului constituțional de la 1866. Tratatul de *Istoria dreptului românesc*, vol. II (mai sus amintit) doar rezumă în câteva pagini, accentuând semnele distinctive ale formalismului juridic, „regimul parlamentar” din timpul

¹ C.G. Dissescu, *Chestiunea revizuirii electorale*, București, 1883, p. 12.2.

² S. Cristescu, *Carol I și politica României (1878-1912)*, Ed. Paideia, București, 2007, p. 304.

³ I. Stanomir, *Spiritul conservator. De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga*, Ed. Curtea Veche, București, 2008, pp. 52 și urm.; A. Dobrescu, *Maiorescu și maiorescienii*, Ed. Albatros, București, 2004, p. 91.

⁴ A. Banciu, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități istorice...*, cit., p. 69.

⁵ *Ibidem*, p. 70.

domniei lui Carol I. Nu clarifică ce fel de practici ar fi presupus regimul politic importat și nu lămurește ce fel de efecte s-au înregistrat în concret la nivelul practicii. Tudor Drăganu, în lucrarea sa dedicată evoluției parlamentarismului românesc¹, neracordând practica politică de după 1866 la trăsăturile regimului parlamentar dualist transplantat din actul juridic fundamental belgian, nu a încercat să redefinească regimul politic creionat de practica politică autohtonă. Implicarea directă a lui Carol I în guvernare, pe fondul deficiențelor ideologice și organizatorice ale clasei politice românești, a transgresat într-atât de mult dictatul constituțional al legii fundamentale, încât regimul parlamentar (dualist), așezat – scriptic – în urma transplantului masiv din Constituția Belgiei, nu a mai devenit o amprență a dreptului viu, a dreptului în acțiune. Acest deznodământ, argumentat de noi în lucrare, pune sub semn de întrebare pozițiile teoretice ale lui I.C. Fillitti² și C.C. Angelescu³, care susțin că legea fundamentală de la 1866 nu a fost redactată în grabă, ci așezată în urma unei sedimentări ideologice. În susținerea acestei idei, cei doi autori au remarcat *Proiectul Comisiei Centrale de la Focșani* ca fiind suportul primei constituții moderne a românilor. Astfel, în 1866 s-ar fi valorificat acumulările ideatice românești despre organizarea și funcționarea puterii în stat⁴. Nu suntem de acord cu această opinie. În cadrul cercetării noastre vom căuta, așadar, să fundamentăm, nu doar prin analiză de text, ci și prin identificarea finalităților interne presupuse de natura mecanismelor și instituțiilor constituționale transplantate – mai ales în condițiile în care am observat mixarea mai multor modele constituționale, unele chiar antagonice –, realitățile construcției constituționale românești de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Nu este o noutate să susținem că actul juridic fundamental de la 1866 a fost o copie fidelă a legii fundamentale belgiene de la 1831. Juriștii și

¹ *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România, până la 1916*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1991.

² *Izvoarele Constituției de la 1866*, Tipografia ziarului Universul, București, 1934.

³ *Izvoarele Constituției române dela 1866*, Extras din Dreptul nr. 30-31, 1926.

⁴ G. Iacob, în lucrarea *Modernizare – europenism. Vol. I: Ritmul și strategia modernizării* (Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1995), recuperează originile legii fundamentale de la 1866 până în anul 1821, punct istoric care ar reprezenta începutul sedimentării unor „tradiții legislative” (care ar fi servit Constituantei din 1866).

istorici precum C. Dissescu¹, P. Negulescu², G. Alexianu³, N. Dașcovici⁴, A. Rădulescu⁵ și N. Iorga⁶ au scos în evidență rapiditatea redactării și adoptării Constituției, respectiv fidelitatea față de textul constituțional belgian, dar nu au scos în evidență, prin condiționare reciprocă, cauzele, mecanismele și efectele transplantului constituțional.

Pentru a înțelege latura efectelor transplantului constituțional, împrejurare definitorie pentru socotirea succesului sau eșecului mecanismelor și instituțiilor importate, trebuie avute în vedere, în interdependența lor, dimensiunile lui de ce (justificări obiective și subiective), cum (rațional/irațional; conștient/inconștient), de unde (direct/indirect; dintr-un singur fond sau mai multe), ce (idei, mecanisme, instituții, regim politic) și cât am transplantat. Inevitabil, pentru a descoperi rațiunea transplantului, trebuie avută în vedere și logica pe care obiectul transplantului o avea în societatea-mamă.

Ca atare, având în vedere aspectele de mai sus, prin lucrarea de față vom căuta să explorăm spațiul dintre dreptul scris și cel aplicat, pentru a putea reține succesul sau eșecul primei constituții moderne a românilor. Considerăm că este esențial, pentru consemnarea realității constituționale a unei societăți, să se aibă în vedere raportul dinamic dintre formă și fond, mai ales în condițiile în care în prezent dreptul

¹ *Drept constituțional*, ed. a III-a, Ed. Librăriei SOCEC & Co, București, 1915, p. 442.

² *Tratat de drept administrativ român*, vol. II: *Organizarea administrativă a României*, Partea I-a, Atelierele grafice ale Fundației Culturale Voievodul Mihai, București, 1930, p. 51: *Constituția de la 1866 (...) noi am reprodus-o după Constituția belgiană din 7 februarie 1831*.

³ *Curs de drept constituțional*, I, Ed. Casei Școalelor, București, 1930, p. 441: (...) *tradus în întregime după Constituția belgiană din 1831, noul proiect, supus aprobării Domnului (...)*.

⁴ *Curs de drept constituțional și administrativ*, Tipografia „Trecerea Munților Carpați”, Iași, 1927, p. 132.

⁵ *Influența belgiană asupra dreptului român*, Imprimeria Națională, București, 1931, p. 14: *Constituția de la 1866 este luată în mare parte după cea belgiană, în redacția de la 1831 și aceasta nu numai ca fond, ci și ca formă*.

⁶ *Istoricul constituției românești*, în volumul „Noua Constituție a României. 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”, Tiparul „Cultura Națională”, București, 1922, pp. 5, 24. *Constituțiunea de la 1866 este izvorâtă dintr-o simplă operă de traducere a unei Constituțiuni apusene; ea n-are absolut nici un fel de legătură cu trecutul nostru propriu și nu reprezintă nici o elaborațiune particulară nouă (...) n-a reprezentat niciodată o realitate acceptată de conștiința națională (...) și prin urmare am trăit cu o Constituție formală*.

europăean se confruntă, în procesul său de unificare și armonizare, cu astfel de conflicte epistemologice, cauzate de diferențele culturale dintre sistemele de drept naționale. Așadar, credem că o parte din concluziile cercetării noastre vor putea fi luate în calcul, prin contextualizare, în ideea generală de decantare a problemei referitoare la convergența europeană.

Este clar faptul că practica constituțională nu este echivalentă cu reglementarea constituțională de la care se pleacă. Modul în care o societate gândește despre și prin drept determină sau influențează sensul și, în definitiv, finalitatea obiectului transplantului constituțional. Plecând de la această realitate, pe care o vom susține în prima parte a lucrării, ne propunem să detectăm intențiile/așteptările constituantului român de la 1866 și ceea ce s-a obținut în concret. În acest sens, teoriile moderne ale transplantului juridic (transplantul constituțional este o specie a celui din urmă) pot să ne ofere reperele teoretice necesare pentru evaluarea unui caz determinat de import constituțional, cum este, în cazul nostru, cel românesc de la 1866.

Astfel, un alt obiectiv al acestei lucrări este acela de a evidenția faptul că a avea o constituție nu înseamnă a avea constituționalism¹. Cel din urmă este o manifestare practică; este condiționat și (re)configurat de cultura constituțională a societății. În consecință, constituționalismul nu este mobil, deci nu poate fi transferat. Constituția unui stat traduce un constituționalism potențial, un tip de practică constituțională ce, teoretic, se dorește a fi obiectivat. O constituție, în sensul unei construcții normativ-constituționale, poate să fie transplantată, chiar dacă este produsul cultural al unei societăți străine. Problemele apar în legătură cu efectivitatea legii fundamentale importate, cu privire la

¹ Prin constituționalism facem referire la modul efectiv în care valorile și principiile constituționalismului (în cazul lucrării noastre, constituționalismul modern de factură liberală, așa cum era el înțeles în secolul al XIX-lea) sunt promovate, asumate și utilizate ca atare de către guvernanți și guvernați. Perspectiva asupra constituționalismului capătă valențe proprii atunci când evaluăm cazuri determinate de transplanturi constituționale între societăți cu tradiții/informații sociale, juridice și constituționale din cele mai deosebite. Într-o astfel de ecuație, în societatea receptoare constituționalismul se impune a fi cultivat prin profunde inginerii socioculturale, iar reperul nu poate fi decât modelul constituțional ales, în sensul încercării unei apropieri de parametrii de performanță în materie ai societății donatoare. Evident, adaptarea transplantului este o cerință necesară pentru a spori șansele de asimilare a formei de către fond, pentru a se evita generarea a două realități paralele.

procesul de integrare în sfera a ceea ce numim „drept în acțiune”. De cele mai multe ori, un model constituțional este transplantat cu scopul de a produce o deviere de la practica trecutului. Transplantarea unei constituții care promovează instituții și mecanisme de factură liberală poate să se arate drept o soluție pentru statele care încearcă să treacă de la un tip de practică autoritară la un tip de practică democratică¹. Este vorba, după cum subliniază și K. Von Beyme, despre o redirecționare a viitorului, încercându-se o îndepărtare de practica trecutului și o revenire la instituții². Accentul cade pe construcția normativă și mai puțin pe încropirea unor forme constituționale care să fie produsul propriului efort cultural. O societate aflată într-un proces de tranziție de la un regim blamat la unul dorit are nevoie de repere concrete pentru a-și putea reconfigura modul de percepere asupra organizării și desfășurării juridice a societății.

Mentalitatea socială și juridică dezvăluie cultura constituțională. Modul în care o lege fundamentală este elaborată³, adoptată și, ulterior,

¹ Într-o asemenea situație, originea și natura celor transplantate (eticheta internațională, prestigiul) implică și ideea de legitimitate.

² K. von Byme, *Institutional Engineering and Transition to Democracy*, în „Democratic consolidation in Eastern Europe”, J. Zielonka (ed.), vol. 1, Oxford University Press, Oxford, 2001, p. 4. Cu privire la problematica transplantului constituțional românesc de la mijlocul secolului al XIX-lea, în cadrul cercetării noastre am decelat faptul că elita politică românească s-a întors spre instituții, spre puterea de „îndreptare” a formelor; transplantul constituțional întreprins a fost instrumentul prin care s-a căutat provocarea modernizării. După un trecut îndelungat în care practica politică – racordată la acte cu caracter constituțional adoptate pe calea imperialismului juridic (e.g. Regulamentele Organice, Convenția de la Paris) și care promovau, într-o notă mai mult sau mai puțin accentuată, absolutismul monarhic – s-a definit prin caracterele autoritare asumate de domnitori, reconstrucția instituțiilor și mecanismelor de putere a apărut ca fiind cea mai rapidă modalitate pentru a da expresie concretă dorinței de a limita puterea monarhului și de a implica în aceeași ecuație ample inginerii sociale/transformări culturale/ridicări culturale. Tot în acest sens, s-a căutat „integrarea europeană”: recunoașterea și acceptarea statului național și unitar român în rândul modernității constituționale occidentale. Societatea franceză și societatea belgiană au constituit reperul.

³ Recurgerea constantă la transplant juridic poate să denote gradul de dezvoltare sau capacitatea societății în cauză de a crea drept pe cont propriu. Spre exemplu, dreptul României moderne s-a dezvoltat formal-juridic cu precădere prin intermediul importului juridic. Această consemnare a realității poate să traducă un ridicat grad de „neputință juridică” (M. Guțan, *Romanian Tradition in Foreign Law Import: Between Necessity and Weakness*, în „Imperialism and Chauvinism in the Law”, colloquium – 20th anniversary of the Swiss Institute of Comparative Law, Schulthess, Genève – Zurich – Bâle, 2004, pp. 66 și urm.).